

ปีที่ ๒๘ ฉบับที่ ๑
๓ มกราคม ๒๕๔๐

VOLUME 28 : NUMBER 1
JANUARY 3, 1997

ISSN 0125-7447

การเฝ้าระวังโรคประจำสัปดาห์

WEEKLY EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE REPORT

กองระบาดวิทยา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข
DIVISION OF EPIDEMIOLOGY MINISTRY OF PUBLIC HEALTH

สารบัญ CONTENTS

การสอบสวนการระบาดของโรคผื่นคัน
จากการสัมผัสสีเสื้อกลางคืนจังหวัดตาก

1

การสอบสวนการระบาดของโรคผื่นคันจากการสัมผัสสีเสื้อกลางคืน จังหวัดตาก

(Night Moth Dermatitis Tak Province November, 1996)

ความเป็นมา

ด้วยกองระบาดวิทยาได้รับแจ้งจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตากเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2539 ว่า มีการระบาดของโรคผื่นคันซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากแมลงชนิดหนึ่ง ตั้งแต่ประมาณวันที่ 7 พฤศจิกายน 2539 เป็นต้นมา กองระบาดวิทยาและแพทย์ในโครงการฝึกอบรมแพทย์ประจำบ้านสาขาเวชศาสตร์ป้องกันแขนงระบาดวิทยา จึงได้ออกสอบสวนการระบาดครั้งนี้ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตาก ระหว่างวันที่ 18-22 พฤศจิกายน 2539

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางระบาดวิทยาของโรค
2. เพื่อหาสาเหตุของการเกิดโรค
3. เพื่อหาแนวทางควบคุมและป้องกันโรค

วิธีการศึกษา

ใช้วิธีการศึกษาระบาดวิทยาเชิงพรรณนา (Descriptive Epidemiological Study)

1. ยืนยันการระบาด โดยรวบรวมจำนวนผู้ป่วยโรคผื่นคันอีกสัปดาห์จาก รบ.1 ก.01 และบัตรตรวจโรคผู้ป่วยนอก (OPD card), สอบถามจากนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด และแพทย์ผู้รักษาในโรงพยาบาล
2. ยืนยันการวินิจฉัยโรค โดยซักประวัติ ตรวจร่างกายผู้ป่วยบางราย, ตรวจสอบข้อมูลจากบัตรตรวจโรคผู้ป่วยนอก และสอบถามจากแพทย์ผู้ตรวจรักษาในโรงพยาบาลประจำจังหวัดและโรงพยาบาลชุมชน
3. ให้คำนิยามผู้ป่วย (case definition) ผู้ป่วย หมายถึงผู้ที่มีอาการหรืออาการแสดงของโรคผื่นคันลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือมีหลายลักษณะร่วมกันดังต่อไปนี้ คือ ตุ่ม (papule) ผื่น (macule) และการคัน (pruritus) ระหว่าง 1-20 พ.ย. 2539
4. ค้นหาผู้ป่วย ในจังหวัดตากและจังหวัดใกล้เคียง โดย

4.1 จากการรายงานของเจ้าหน้าที่ระบาดวิทยาในโรงพยาบาลชุมชน, โรงพยาบาลจังหวัด, สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ หรือสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดที่เกี่ยวข้อง

4.2 รวบรวมข้อมูลผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาด้วยโรคผื่นคัน จากบัตรตรวจโรคผู้ป่วยนอก และ รม.1 ก.01 ของสถานพยาบาลซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับรายงานว่าอาจมีการระบาดของโรคในครั้งนี้

4.3 สุ่มสำรวจชุมชนในอำเภอเมืองจำนวน 2 แห่ง ในวันที่ 20 พฤศจิกายน วิธีเลือกชุมชน กำหนดจาก จำนวนผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและศูนย์บริการสาธารณสุขของเทศบาลเมือง ด้วยโรคผื่นคัน โดยเลือกชุมชนที่มีจำนวนผู้ป่วยมารับการรักษามากและน้อย อย่างละหนึ่งแห่ง แล้วเลือกบ้านที่จะสัมภาษณ์โดยเลือกบ้านที่อยู่ติดหรือใกล้กับถนนในชุมชนนั้น ๆ และมีบุคคลที่สามารถจะตอบคำถามจากการสัมภาษณ์ได้ในขณะสำรวจ เมื่อเลือกบ้านได้แล้วก็จะสัมภาษณ์บุคคลในบ้านทุกคน ข้อมูลของบุคคลที่ไม่อยู่บ้านขณะนั้น เช่น ไปธุระ หรือไปทำงาน ก็จะสัมภาษณ์จากบุคคลที่อยู่ ตามแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น สัมภาษณ์จนครบจำนวนประมาณหนึ่งร้อยคนต่อหนึ่งชุมชน

5. ศึกษาทางกัญวิทยา

6. ศึกษาและสำรวจสภาพแวดล้อมในพื้นที่

ผลการศึกษา

จังหวัดตากเป็นจังหวัดในภาคเหนือตอนล่าง อยู่ก่อนไปทางทิศตะวันตก ประกอบไปด้วย 8 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปประกอบด้วยป่าเขา เนินสูง มีพื้นที่ราบน้อย แบ่งลักษณะภูมิภาคออกเป็น 2 ส่วน โดยมีเทือกเขาถนนธงชัยเป็นเส้นแบ่ง คือ

1. ภูมิภาคตะวันออก มีพื้นที่เป็นป่าโปร่งและป่าเบญจพรรณ เป็นที่ตั้งของอำเภอเมืองตาก, กิ่งอำเภอวังเจ้า, บ้านตาก และสามเงา

2. ภูมิภาคตะวันตก มีพื้นที่เป็นป่าโปร่ง ป่าดงดิบและป่าสน อยู่ในเขตอิทธิพลของมรสุมและดีเปรสชันของมหาสมุทรอินเดีย เป็นที่ตั้งของอำเภอแม่สอด, แม่ระมาด, ท่าสองยาง, พบพระ และอุ้มผาง พบว่า ในจังหวัดตากไม่เคยมีผู้ป่วยโรคผื่นคันจำนวนมากเช่นนี้มาก่อน แต่เคยพบว่า มีแมลงชนิดนี้จำนวนมากบริเวณเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา เมื่อประมาณ 7-10 ปีก่อนและมีผู้เป็นโรคผื่นคันซึ่งสงสัยว่าเกิดจากการสัมผัสกับผีเสื้อชนิดนี้บ้างในขณะนั้น เฉพาะเจ้าหน้าที่ของเขื่อนภูมิพลที่ปฏิบัติงานในเวลากลางคืน เช่น ผู้เฝ้าเวร ยาม

ระหว่างที่มีการระบาดของโรคผื่นคันครั้งนี้ พบแมลงชนิดนี้เฉพาะในภูมิภาคตะวันออกของจังหวัดตากเท่านั้น คือ ใน 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง, กิ่งอำเภอวังเจ้า, อำเภอบ้านตาก และอำเภอสามเงา ไม่พบในจังหวัดใกล้เคียง โดยพบแมลงชนิดนี้บินรอบหลอดไฟในเวลากลางคืนประมาณ 100-200, 50-60, 20-30 และ 5-10 ตัว ต่อหลอดไฟหนึ่งหลอด ในแต่ละอำเภอดังกล่าวตามลำดับ

จากการรวบรวมข้อมูลบัตรตรวจโรคผู้ป่วยนอกและ รม.1 ก.01 ของสถานบริการที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับรายงานว่า อาจมีการระบาดของโรคและแมลงชนิดนี้ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัดตากและสถานบริการสาธารณสุขของเทศบาลเมืองตาก, โรงพยาบาลชุมชนบ้านตาก และโรงพยาบาลชุมชนสามเงา โดยรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 1-18 พฤศจิกายน พบว่า มีจำนวนผู้ป่วยโรคผื่นคันจำนวน 179, 59 และ 6 ราย ตามลำดับ จำนวนผู้มารับการรักษาต่อวันจะคล้ายกัน คือ ส่วนมากมารับการรักษาระหว่างวันที่ 5-18 พฤศจิกายน อย่างไรก็ตาม ในระหว่างนี้พบว่าผู้ป่วยมารับบริการน้อยในวันที่ 9, 10, 16 และ 17 ซึ่งตรงกับวันหยุดราชการ ดังแสดงในรูปที่ 1

(อ่านต่อหน้า 8)

การเฝ้าระวังทางห้องปฏิบัติการ

LABORATORY SURVEILLANCE

ตารางที่ 3 สรุปผลการแยกเชื้อจุลินทรีย์และปรสิตที่ทำให้เกิดโรค ประเทศไทย
ประจำสัปดาห์ที่ 49 (1 - 7 ธันวาคม 2539)

Table III Summary-Identification of Specified Bacteria,Virus and Protozoa ,
Thailand,Week ending , December 1 - 7, 1996 (49th week)

Organism	Total	Cum	Positive		Province*	Cum positive **	
	exam.	exam.	no.	%		no.	%
Rabies	0	0	0	0	0	0	0
B.anthraxis	77	2975	0	0	0	15	0.5
B.pertussis	52	3431	0	0	0	0	0
C.diphtheriae	292	20152	0	0	0	17	0.08
E.histolytica	509	30581	2	0.39	2	197	0.64
Escherichia coli	496	37697	22	4.44	7	1229	3.26
Salmonella spp.	546	43584	5	0.92	5	643	1.48
Salmonella typhi	448	39710	0	0	0	53	0.13
Shigella spp.	546	41239	6	1.1	5	392	0.95
S.aureus	1848	94170	65	3.52	11	2962	3.15
Streptococcus spp.	1803	89849	44	2.44	8	1968	2.19
Vibrio para.	468	41083	15	3.21	6	1048	2.55
Plasmodium falciparum	4746	154329	40	0.84	8	935	0.61
Plasmodium vivax	4746	154329	22	0.46	5	263	0.17
Plasmodium unspecified	4746	154313	0	0	0	6	0
Trichinella spiralis	401	17929	0	0	0	0	0

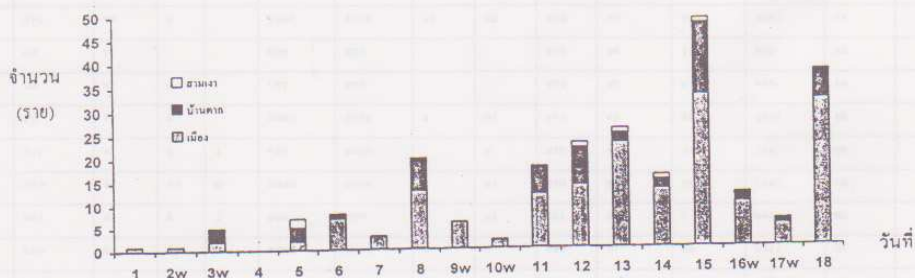
Province* = จำนวนจังหวัดที่ตรวจพบเชื้อ, Cum positive** = จำนวนพบเชื้อสะสมตั้งแต่ต้นปี

แหล่งข้อมูล : หน่วยชันสูตรสาธารณสุข กองมาตรฐานชันสูตรสาธารณสุข

การสอบสวนการระบาดของโรคผื่นคันจากการสัมผัสเสื่อกลางคืนจังหวัดตาก

(ต่อจากหน้า 2)

รูปที่ 1 จำนวนผู้ป่วยโรคผื่นคันที่ได้รับการรักษาจากสถานบริการ 3 แห่ง ของจังหวัดตาก*
ระหว่าง วันที่ 1-18 พฤศจิกายน 2539 (N=244)

ที่มา: ข้อมูลจาก รบ.1ก.01 ร.พ.สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและสถานบริการสาธารณสุข

เทศบาลเมืองตาก, รพช.บ้านตาก และ รพช.สามเงา

สำหรับผู้ป่วยโรคผื่นคันจากโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและสถานบริการสาธารณสุขของเทศบาลเมืองพบว่า ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอเมือง ร้อยละ 89 อำเภอบ้านตาก ร้อยละ 4 กิ่งอำเภอวังเจ้า ร้อยละ 2 และอำเภออื่น ๆ อีกเล็กน้อย ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนผู้ป่วยโรคผื่นคันที่มาขอรับการรักษาที่โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและสถานบริการสาธารณสุขของเทศบาลเมือง ระหว่าง 31 ต.ค. - 18 พ.ย. 2539 แยกตามที่อยู่ปัจจุบัน

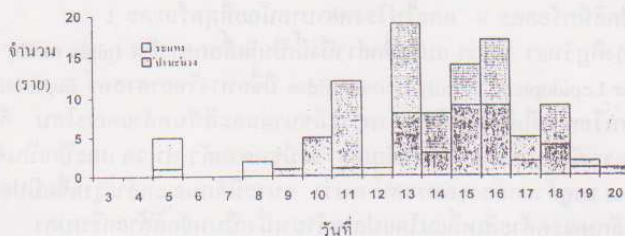
ลักษณะที่อยู่ปัจจุบัน						
ที่อยู่ปัจจุบัน	จำนวน(ราย)		ร้อยละ	ที่อยู่ปัจจุบัน	จำนวน(ราย)	ร้อยละ
อ.เมือง*	ด.ระแหง	52	29	อ.บ้านตาก	8	4
	ด.หนองหลวง	30	17	กิ่งอำเภอวังเจ้า	3	2
	ด.น้ำร้อน	22	12	อ.สามเงา	1	0.6
	ด.ไม้้งาม	19	11	อ.แม่สอด	1	0.6
	ด.หัวเดียด	11	6	อ.พบพระ	1	0.6
	ด.ป่ามะม่วง	9	5	ไม่ระบุ	5	3
	ด.อื่น ๆ	18	10			

* ประกอบไปด้วย 14 ตำบล

จากการสำรวจชุมชนในอำเภอเมืองตาก 2 แห่ง จำนวน 53 บ้าน 237 คน แบ่งเป็นเขตเทศบาล คือ ชุมชนในตำบลระแหง จำนวน 26 บ้าน 124 คน และนอกเขตเทศบาล คือ ชุมชนในตำบลป่ามะม่วง จำนวน 27 บ้าน 113 คน พบว่าระยะเวลาที่เริ่มป่วย ทั้งสองชุมชนมีลักษณะคล้าย กัน คือ เริ่มมีการป่วยในวันที่ 5 ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวันที่ 10-18 พฤศจิกายน ดังรายละเอียดในรูปที่ 2

รูปที่ 2 จำนวนผู้ป่วยจำแนกตามวันที่เริ่มป่วย จากการสำรวจชุมชน 2 แห่ง

อ. เมือง จ.ตาก เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2539(N=103)

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจชุมชน 2 แห่ง ได้แก่ชุมชนในตำบลป่ามะม่วง และชุมชนในตำบลระแหง เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2539

อัตราป่วยรวมของทั้งสองชุมชนร้อยละ 43.5 โดยชุมชนในตำบลระแหงมีอัตราป่วยสูงกว่าตำบลป่ามะม่วงเพียงเล็กน้อยผู้ชายและผู้หญิงมีอัตราป่วยใกล้เคียงกัน กลุ่มอายุ 1-5 ปี(ร้อยละ 66.7) และอาชีพในปกครอง (ร้อยละ 73.9) มีอัตราป่วยสูงสุดดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 อัตราป่วยแยกตามลักษณะทางประชากร จากการสำรวจโรคผื่นคันในชุมชน ด.ป่ามะม่วงและ ด.ระแหง อ.เมือง จ.ตาก เมื่อ 20 พฤศจิกายน 2539

ลักษณะทางประชากร	จำนวนคนที่สำรวจ	จำนวนคนป่วย	อัตราป่วย(ร้อยละ)
ชุมชน ด.ป่ามะม่วง	113	47	41.6
ด.ระแหง	124	56	45.2
เพศ ชาย	106	46	43.4
หญิง	131	57	43.5

ทั้งหมด 22,000 คน โดยในแต่ละอำเภอมีการระบาดพร้อม ๆ กัน พบอัตราป่วยสูงในกลุ่มอายุน้อย อัตราป่วยในผู้หญิง-ชายใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม อาการป่วยครั้งนี้ไม่ค่อยรุนแรง กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่สามารถซื้อยารักษาตัวเองได้ ส่วนน้อยเท่านั้นที่ไปรับบริการจากสถานพยาบาล

สาเหตุของโรคคันคันครั้งนี้เกิดจาก การสัมผัสกับขนหรือเกล็ดของผีเสื้อกลางคืนที่มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Euproctis flavomarginate* โดยพบว่า มีขนตามลำตัว หนวดและปีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งจากลักษณะของขนและเกล็ดสามารถก่อให้เกิดอาการคันได้ จำนวนผู้ป่วยมีความสัมพันธ์โดยตรงกับจำนวนผีเสื้อชนิดนี้ในพื้นที่นั้น ๆ และผู้ป่วยส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 92 บอกได้ชัดเจนว่า เกิดอาการป่วยอย่างรวดเร็วภายใน 5-10 นาทีหลังจากสัมผัสกับผีเสื้อชนิดนี้ โดยปกติสามารถพบผีเสื้อชนิดนี้ได้ทั่วประเทศรวมทั้งในจังหวัดตากด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า เคยมีการเพิ่มจำนวนเมื่อหลายปีก่อน บริเวณเขื่อนภูมิพล อำเภอสามเงา แต่มีจำนวนไม่ชุกชุมมากเหมือนในครั้งนี้ สำหรับสาเหตุที่ผีเสื้อชนิดนี้เพิ่มจำนวนมากนั้น น่าจะเกิดจากสภาพความชื้น อุณหภูมิและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมทำให้ไข่เจริญเติบโต และกลายเป็นผีเสื้อกลางคืนได้มาก ซึ่งในปีนี้จังหวัดตากมีฤดูฝนยาวนานกว่าปีก่อน ๆ โดยมีฝนตกจนถึงปลายเดือนตุลาคม และจะเห็นว่า มีการระบาดของผีเสื้อเฉพาะในภูมิภาคตะวันออกของจังหวัดเท่านั้น ซึ่งภูมิภาคนี้แยกจากภูมิภาคตะวันตกโดยเทือกเขาถนนธงชัยในการออกไปสูบสวนโรคครั้งนี้ ได้เสนอแนวทางในการควบคุมผีเสื้อกลางคืน และการป้องกันโรค คือ

1. โดยการพ่นสารเคมีด้วยวิธี ULV โดยใช้ยาฆ่าแมลงประเภทไพริทรอยด์หรือ มาลาไทออน หรือเฟนนิโตรไทออน แต่สำนักงานเกษตรจังหวัด หน่วยมาลาเรียและเทศบาลเมือง ได้ร่วมทำการพ่นหมอกควันในพื้นที่แมลงชุกชุม แต่อย่างไรก็ตาม ผลการพ่นหมอกควันได้ผลพอสมควร

2. โดยปกติผีเสื้อกลางคืนชนิดนี้มีอายุสั้น หลังจากผสมพันธุ์แล้ว ทั้งตัวผู้และตัวเมียจะตายภายใน 3-10 วัน ดังนั้น ถ้ามีจำนวนไม่มากและไม่ได้อยู่ในที่ชุมชน ไม่จำเป็นต้องพ่นสารเคมี เพราะผีเสื้อกลางคืนจะตายไปเองหลังจากผสมพันธุ์และวางไข่แล้ว

3. หลีกเลี่ยงการสัมผัสกับผีเสื้อกลางคืนโดยตรง ถ้าจำเป็นต้องจับผีเสื้อควรใช้กระดาษชำระชุบน้ำจับ หรือจับด้วยถุงซึ่งชุบน้ำมันไว้ภายใน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ขนซึ่งมีจำนวนมากฟุ้งกระจาย ซึ่งเป็นความคิดของประชาชนในจังหวัดตาก หลีกเลี่ยงการไปบริเวณที่มีผีเสื้อกลางคืนมาก ๆ และปิดไฟภายในบ้านเมื่อสังเกตเห็นว่าผีเสื้อมาตอมไฟ นอกจากนี้ ควรระวังไม่ให้เด็ก ๆ จับผีเสื้อกลางคืนเล่น

ผู้รายงาน

นายแพทย์จรุง เมืองชนะ

(Dr .Charung Muangchana)

คณะสอบสวนโรค

1. นายแพทย์จรุง เมืองชนะ

2. นายองอาจ เจริญสุข

3. แพทย์หญิงปิยนิตย์ ธรรมภรณ์พิลาศ

4. นางสาวกนกทิพย์ ทิพย์รัตน์

5. นางประหยัด ก้อนทอง

6. นายธมยา พุกกะนันทน์

7. น.พ.บุญเรียง ชูชัยแสงรัตน์

8. นายสุพร กาวินา

9. นางกิริตา คงเมือง

1 แพทย์ในโครงการฝึกอบรมแพทย์ประจำบ้านสาขาเวชศาสตร์ป้องกัน แขนงระบาดวิทยา กองระบาดวิทยา

2-6 กองระบาดวิทยา

7-9 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตาก

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ น.พ.วีระ ภูพัฒน์กุล (นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดตาก) เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และสถานีอนามัย ในจังหวัดตาก จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดกำแพงเพชร